

POLISEN OCH BOSTADSINBROTT

Uppklarade bostadsinbrott i Stockholm år 1977*

AV FIL KAND JOHANNES KNUTSSON, STOCKHOLM

1 INLEDNING

1.1 Undersökningens bakgrund och syfte

Denna rapport ingår som delstudie i ett mer omfattande arbete om bostadsinbrott i Stockholm. Frågan som behandlas rör hur bostadsinbrott klaras upp.

1.2 Utvecklingen 1965–1978

Mellan 1965 och 1978 har antalet årligen anmälda bostadsinbrott i Stockholm ökat kraftigt; de har mer än tredubblats under denna period. Den andel av dessa brott som klarats upp visar däremot enligt brottsstatistiken en omvänd trend. Av de anmälda brotten uppklarades samma år omkring 14 % under senare hälften av 1960-talet. Andelen sjunker och ligger omkring 6 % tio år senare. Inkluderas i andelen uppklarade brott ett visst år även de som anmälts tidigare år, blir värdena något högre; de har minskat från ca 18 % till omkring 7 % (se diagram 1 och tabell I i bilagan).

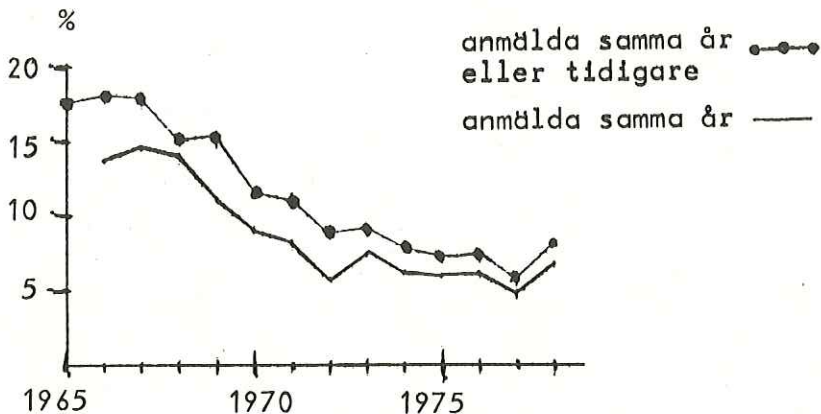

Diagram 1. Andel uppklarade bostadsinbrott i Stockholm 1965–1978.

* Arbetet har utförts med forskningsmedel från brottsförebyggande rådet. Jag vill i detta sammanhang tacka jur kand Lars Winblad som på ett förtjänstfullt sätt skött datainsamlingen. Dessutom vill jag framföra ett tack till kommissarie Gunnar Björklund vid Stockholms inbrottsrotel, som på olika sätt hjälpt mig under arbetets gång, samt till docent Eckart Köhlhorn, som bidragit med värdefulla synpunkter.

Det år som undersökningen avser, 1977, anmäldes 6 240 inbrott i bostad. Av dessa uppklarades samma år 297, d v s 4,8 %. Totalt uppklarades det året 346 brott, anmälda 1977 eller tidigare. Med bostadsinbrotten anmälda detta år som bas innebär det en uppklaringsprocent av 5,5 %.

Den nedåtgående trenden för uppklaringsprocenten sedan mitten av 1960-talet gäller för övrigt inte enbart bostadsinbrotten. För samtliga inbrottsstölder har andelen uppklarade brott sjunkit från ca 14 % till ca 6 %, d v s med likartade värden. Bland de i Stockholm år 1977 drygt 25 000 anmälda inbrottsstölderna dominerade källar- och vindsinbrott (7 953), följda av bostadsinbrott (6 240), inbrott i butik och varuhus (3 186), kontor (2 123) och inbrott i kiosk och automat (1 594).

1.3 Tidigare forskning

Ett brott betraktas som uppklarat när polisen klarlagt vilken person som begått brottet ifråga.

Inom kriminologin har man inte ägnat denna fråga något större intresse. Hos vissa forskare kan man dock urskilja ett synsätt på hur detta antas gå till. De ser uppklarandet av brott som en mer eller mindre direkt funktion av polisens insats av resurser. Något förenklat uttryckt, ju fler poliser, desto mer uppklarade brott.

Chambliss & Seidman (1969 : 261-348) hävdar i en översikt av det amerikanska rättsväsendet t ex att polisen som organisation utifrån huvudsakligen politiska överväganden väljer att sätta in sina resurser i vissa områden. Detta leder till att både fler brott och brottslingar blir kända i dessa områden, företrädesvis befolkade av individer med låg social status, än i de områden där polisen undviker att satsa sina resurser, d v s sådana som bebos av representanter för medel- och överklassen. Även när det gäller så grova brott som mord hävdar Chambliss att dessa skillnader gör sig gällande. En mördare ur medelklassen har enligt Chambliss större utsikter att klara sig än en ur arbetarklassen (1971 : 102).

Chambliss föreställer sig tydligen utifrån sina tämligen renodlat teoretiska överväganden att länken går direkt mellan polis och brott - brottsling. Med ett sådant perspektiv bortser man från att brott vanligen innebär konfliktsituationer mellan individer, där den förfördelade parten vänder sig till polisen i hopp om stöd. Dessutom är det inte så, vilket Chambliss tycks tro, att de flesta brott blir kända p g a polisens ansträngningar, utan genom att offren anmäler brotten till polisen.

Detta synsätt erhåller också ringa stöd av de resultat som mer empiriskt orienterade forskare lagt fram. Reiss (1971) visar att polisen dels fungerar som en reaktiv organisation, dels som en proaktiv. När polisen fungerar reaktivt mobiliseras dess resurser av någon utanför organisationen, t ex ett offer som begär assistens. Vid proaktivt agerande initieras insatsen av polisen själv. Exempel på det senare är trafikkontroller och omhändertagan-

den av fyllerister. Även sådana slags ingripanden som vid en ytlig granskning förefaller vara proaktiva, kan i själva verket vara reaktiva. Medborgarna kan t ex kräva att polisen skall gripa in för att komma till rätta med ordningsläget i en park eller något annat område (se Köhlhorn, 1976; Wilson, 1969 : 121).

Till övervägande delen fungerar polisen reaktivt. Omkring 90 % av de ingripanden i tre amerikanska storstäder som Reiss undersökt var reaktiva, medan endast ca 10 % var proaktiva. Ungefär samma fördelning mellan medborgar- och polisinitierade ingripanden redovisas av Hauge (1979) i en studie av polisen i Norge. Den största andelen av tiden vid bilpatrullering, vilken är den dominerande arbetsformen för ordningspolisen, ägnas åt ren rutinpatrullering (Kelling m fl, 1974 : 510; Reiss, 1971 : 94-96). Polisen har således under den största andelen av sin tid under patrullering inga direkta uppdrag, utan är disponibel för ingripanden.

Detta skulle innebära att medborgarna, till skillnad från vad Chambliss föreställer sig, har stora möjligheter att bestämma över hur polisens resurser disponeras. De gör detta indirekt genom att kalla på polisen och begära assistens.

Beträffande uppklarandet av brott, sker detta enligt Reiss i stor utsträckning genom att polisen kallas till platsen för ett brott av någon representant för allmänheten. När polisen anländer till brottsplatsen pekas en misstänkt ut, vilken grips. Överhuvudtaget, menar Reiss, är polisen till stor del beroende av den information som offer och vittnen tillhandahåller för att kunna klara upp brott.

Medborgarna fungerar således som en länk mellan polisen och brott - brottslingar. Förhållandet mellan polisinsatser och antal av polisen kända och uppklarade brott skulle följaktligen vara mer komplicerat än vad Chambliss & Seidman föreställer sig. Det är snarare enligt Reiss medborgarna som till stor del avgör vilka brott som blir kända och som genom upplysningar till polisen bidrar till uppklarandet av brott.

Denna uppfattning stöds av de resultat man kommit fram till i den mer pragmatiskt orienterade polisforskningen. Vid en analys av ett antal studier har Greenwood & Petersilia (1975) kommit fram till följande resultat. I mer än hälften av de uppklarade brotten var brottslingens identitet fastställd vid anmälningstillfället, då gärningsmannen antingen gripits i anslutning till brottsplatsen, offer eller vittnen givit namnuppgifter på brottslingen, eller då det funnits något annat spår, t ex ett bilnummer som knutits till en bestämd person. De flesta av de återstående fallen klarades upp via fingeravtryck, påträffat stöldgods, fotokonfrontation etc.

2 UPPKLARADE BOSTADSINBROTT

2.1 Data och metod

I det följande redovisas resultatet av en urvalsundersökning. År 1977 anmäldes drygt 6 000 bostadsinbrott i Stockholm. Urvalet har skett från de 386 anmälda brotten där det funnits anteckning om att misstänkt gärningsman förekommit. Vart tredje av dessa fall har granskats, d v s urvalet omfattar 129 fall. Data har inhämtats från de utredningar som polisen gjort med anledning av misstanken. Av de 129 fallen har sex ej gått att finna, varför bortfallet uppgår till 4,7 %.

2.2 Begreppet uppklarat brott

Om ett brott redovisas som uppklarat eller inte beror på vilket beslut man fattar med anledning av förundersökningen (se Personbladsrutin P-70 Rikspolisstyrelsen Dnr C-441-4871/73). Polisen har således för ett visst brott en misstänkt gärningsman och utreder fallet. Åklagaren fattar sedan ett beslut om ev åtal eller nedläggning av förundersökningen. Polisen kan även i vissa fall besluta om nedläggning. Som uppklarande beslut anses följande:

- åtalsbeslut
- strafföreläggande
- åtalsunderlåtelse
- överlämnande till utländsk myndighet

eller beslut om nedläggning av förundersökning/negativt åtalsbeslut på grund av:

- gärningen ej brott
- angivelse saknas/återkallad
- brott preskriberat
- misstänkt avliden
- misstänkt minderårig (fr o m år 1977 upprättas dock ej personblad över minderåriga)
- åtal ej påkallat ur allmän synpunkt
- annan anledning som innebär att brott är uppklarat, t ex rapporteftergift

Icke uppklarande beslut är:

- misstänkt oskyldig
- brott ej styrkt

Vid icke uppklarande beslut finns i vissa fall möjlighet till ny utredning, vilken i sin tur kan resultera i ett uppklarande beslut. Brott ej styrkt är ett tvetydigt beslut. Det kan innebära att det inte gått att styrka att den misstänkte begått brottet eller att det inte kan styrkas att brott föreligger.

I en mer strikt juridisk bemärkelse är detta klassifikationssystem inte helt tillfredsställande. Beslutet »gärningen ej brott« innebär ju att någon

brottslig gärning inte förekommit. Paradoxalt nog anses ett sådant »icke-brott« som uppklarat. Vid åtal avgörs skuldfrågan ytterst av domstolen. Skulle den misstänkte frias betraktas brottet ändå som uppklarat.

I den följande framställningen utgår jag dock från denna indelningsgrund mellan uppklarade och icke uppklarade brott, trots att detta förfaringsätt inte är helt oantastligt.

2.3 Uppklarande resp icke uppklarande beslut i materialet

Av de 123 genomgångna fallen i urvalet har ca 72 % resulterat i uppklarande beslut, medan resten, ca 28 %, följaktligen inte erhållit sådana beslut.

Av de uppklarande besluten dominerar åtal följt av åtalsunderlåtelse. I 2,4 % av fallen, d v s tre, har brott konstaterats ej föreligga och i ytterligare tre fall har utredningen nedlagts av annan anledning.

Brott ej styrkt utgör det vanligaste icke uppklarande beslutet. I endast ett fall har beslutet misstänkt oskyldig förekommit.

Tabell 2.1. Beslut med anledning av förundersökningen. %

	beslut	%		
uppklarande beslut	{	åtal	59,3 %	} 72,2
		åtalsunderlåtelse	8,1	
		gärningen	2,4	
		ej brott		
		annat	2,4	
icke uppklarande beslut	{	misstänkt	0,8	} 27,6
		oskyldig		
		brott ej styrkt	26,8	
summa		99,8 (123)		

2.4 Inbrottsprocessen

Hur bostadsinbrott klaras upp hänger naturligtvis till stor del samman med det sätt på vilket de begås. Följande summariska redogörelse över hur inbrott sker grundar sig på intervjuer jag utfört med ett tjugotal inbrotts-tjuvar. Intervjuerna har skett när de varit omhändertagna i samband med utredningar om bostadsinbrott.

Inbrottsprocessen börjar med att de bestämmer sig för att begå ett inbrott. Oftast är det ett akut penningbehov bottnande i narkotikabegär som ligger bakom. När beslutet väl är fattat intar vanligen tjuvarna sprit eller någon annan alkoholhaltig dryck. Även de inbrotts-tjuvar som är narkomaner styr-

ker sig gärna med någon alkoholhaltig dryck inför brottet. Motivet till detta är att brottslingarna vill döva en oro; de kan t ex vara ängsliga att åka fast. Ett annat skäl är att de vill minska de moraliska spärrarna eller de vill lättare kunna prata med personer de kan stöta på vid kontroller av lägenheter. För några verkar dock tanken på inbrottet komma under ett rus. De kan t ex vilja ha mer sprit och bryter sig in i en bostad för att få fatt på den eftertraktade drycken eller för att få tag på pengar så de kan köpa mer.

Utrustad med en kraftig skruvmejsel eller något dylikt verktyg beger sig tjuvarna sedan till något bostadsområde. Där utser de ett hus de tycker verkar vara lämpligt. Hur området eller huset väljs ut kan de oftast inte redogöra för. De tar sig till ett område de tycker verkar vara »bra«. Samma förhållande gäller fastigheten där de ämnar utföra brottet; den verkar av någon anledning vara »bra«. Vid villor är dock insynen av stor vikt. I fastigheten (om det rör sig om ett flerfamiljshus) söker inbrottstjuvarna ta reda på vilka lägenheter som är tomma. Är det fråga om en villa kontrolleras den och närliggande hus. De lyssnar, tittar i brevlådan och ringer ofta på. Om någon skulle svara frågar de efter en påhittad person. När denna kontroll är genomförd börjar de bryta på en dörr eller försöker peta upp låset. Av lägenheterna i den trapphall de förvissat sig om att lägenheterna är tomma, väljer de vanligen den vars dörr har svagast låsskydd. Vid villor finns fler ingångsvägar. När dörren är forcerad söker de snabbt igenom bostaden efter lämpligt stöldgods. Därefter tar de sig ut och beger sig iväg för att sälja stöldgodset.

I denna process kan inbrottstjuvarna uppmärksammas under rekognoseringen. De kan bete sig på ett misstänkt sätt, vilket föranleder någon att tillkalla polisen. Under själva inbrottet kan någon reagera för de ljud som uppstår. Inbrottstjuvarna kan även bli iakttagna under pågående brott. I lägenheten kan spår efterlämnas i form av t ex fingeravtryck, vilka kan säkras vid efterföljande tekniska undersökning. Så länge tjuvarna befattar sig med stöldgodset kan misstankar komma att riktas mot dem. De kommer t ex bärande på föremål under misstänkta omständigheter, förvarar stöldgods i en bil eller i bostaden de vistas i. Även vid försäljningen av det stulna kan de uppmärksammas.

2.5 Grunden för misstanken

I det följande redovisas på vilka olika sätt man fattat misstanke mot de personer som blivit misstänkta för de i undersökningen ingående bostadsinbrotten:

- Någon har kommit på gärningsmannen under pågående brott och kallat på polis, vilken gripit den misstänkte på bar gärning eller flyende fot.
- Någon har gjort en iakttagelse i samband med brottet, vilken polisen har haft som vägledning. Gripandet har dock skett senare.

- Målsägare har vid anmälningstillfället namngivit en misstänkt person.
- Någon har gjort en iakttagelse efter brottstillfället och uppmärksammat polisen.
- Polisen har påträffat personer med misstänkt stöldgods.
- Polisen har genom fingeravtryck fått fram misstänkt person.
- Annat - brottet har inte gått att klassificera efter ovanstående schema beroende på att förloppet varit udda eller på att informationen har varit alltför bristfällig.

De brott som klaras upp i samband med utredning om andra brott som gärningsmannen misstänkts för, särredovisas inte i denna sammanställning. Utgångspunkten har varit vilken information som varit utslagsgivande för ett visst brott. Ett fall kan tjäna som illustration. En inbrottstjuv har uppmärksamats och gripits på bar gärning. Detta brott kommer att ingå i kategorin brott där den misstänkte uppmärksamats och gripits i samband med brottets begående. I närheten av den plats han omhändertagits har under den senaste tiden ett antal bostadsinbrott anmälts. Utredningsmannen misstänker honom även för dessa och undersöker om det finns något som kan styrka misstanken. Vid brottsplatsundersökningen har man i en av de utsatta bostäderna funnit fingeravtryck som visar sig tillhöra den misstänkte. Det senare brottet kommer att ingå i kategorin polisinitierade via fingeravtryck.

En förenkling är att resonemangen enbart förs omkring en gärningsman per brott. I själva verket är det inte ovanligt med två eller ibland flera misstänkta vid ett brott. Denna förenkling påverkar dock inte resultatet i detta fall.

Nedan redovisas mer i detalj hur materialet fördelas mellan de olika kategorierna.

2.5.1 *Uppmärksamade och gripna i samband med brottet*

Av de 123 fallen i urvalet har man för 56, d v s 46 %, uppmärksammat den misstänkte under pågående brott och larmat polis, vilken gripit denne på bar gärning eller flyende fot.

Det är för dessa fall oftast när den sedermera misstänkte varit i färd med att bryta sig in, som han uppmärksamats. Man har hört ett ljud, kontrollerat hur det uppkommit och på så vis upptäckt vad som håller på att inträffa. Därefter följer de fall där man observerat misstänkta figurer som letat efter en lämplig bostad att bryta sig in i. Det har t ex skett en hel del inbrott i det område man bor i, varför man varit speciellt uppmärksam. I några fall har man sett en dörr som varit uppbruten och upptäckt figurer inne i bostaden, och i ytterligare en del fall individer som burit saker i t ex en trappa under misstänkta omständigheter.

Inga påtagliga skillnader föreligger mellan de uppklarade resp icke uppklarade brotten i detta avseende. Observera dock att brotten med icke uppklarande beslut är få.

Tabell 2.2 Vilket stadium i inbrottsprocessen den för brottet misstänkte uppmärksammats resp gripits vid brott där den misstänkte gripits på bar gärning eller flyende fot. %

	Samtliga brott		Uppklarande beslut		Icke uppklarande beslut	
	uppmärksammad	gripen	uppmärksammad	gripen	uppmärksammad	gripen
rekognoscerar	16,1		17,5		(12,5)	
bryter	57,1	8,9	57,5	5,0	(56,3)	(18,8)
inne i bostaden	12,5	23,7	10,0	27,5	(18,8)	(25,0)
i fastigheten	8,9	17,9	10,0	15,0	(6,3)	(25,0)
i närheten av brottsplatsen	1,8	46,4	2,5	57,5	—	(25,0)
annat, okänt	3,6	3,6	2,5	—	(6,3)	(12,5)
	100	100	100	100	100	100
	(56)	(56)	(40)	(40)	(16)	(16)

Vanligen är det en granne (eller en trolig sådan, underlaget har inte alltid varit helt klart) som upptäckt vad som varit å färde. Även offren har i viss utsträckning upptäckt händelsen och i några fall portvakter. För en del brott har det inte gått att fastställa vem som upptäckt händelsen.

Tabell 2.3. Vilken som uppmärksammad den för brottet misstänkte vid brott där den misstänkte gripits på bar gärning eller flyende fot. %

	Samtliga brott	Uppklarande beslut	Icke uppklarande beslut
granne/troligen granne	67,9	70,0	(62,5)
offer	17,9	17,5	(18,8)
portvakt	5,3	7,5	—
annan, okänd	8,9	5,0	(18,8)
	100	100	100
	(56)	(40)	(16)

Att det är grannar som helt dominerar bland den kategori som uppmärksammad brottet, beror sannolikt på inbrottstjuvarnas arbetssätt. De undersöker om den lägenhet de tänker bryta sig in i är tom, men kan tydligen ibland missa i kontrollen av omgivande lägenheter. Grannen hör ett misstänkt ljud och när han kontrollerat källan till det har han larmat polisen.

Vid några tillfällen har lägenhetsinnehavaren inte givit sig tillkänna när inbrottstjuven kontrollerat om bostaden var tom, varför polisen kallades när gärningsmannen började bryta sig in. Offren har även i en del fall observerat misstänkta figurer i fastigheten eller för dem helt främmande personer i sina bostäder.

Inte heller för vem som uppmärksammat händelsen föreligger någon påtaglig skillnad mellan brott med uppklarande resp icke uppklarande beslut.

Eftersom det tar tid för polisen att komma till platsen efter att de larmats, så innebär detta av lättförståeliga skäl att gripandet sker en tid efter upptäckten, dvs senare i inbrottsprocessen.

Som framgår av tabell 2.2 ägde gripandet i nästan hälften av fallen rum i närheten av brottsplatsen. Polisen har i dessa fall vanligen spanat i den närmaste omgivningen och omhändertagit några misstänkta figurer. För ungefär en fjärdedel av brotten skedde gripandet i den utsatta bostaden och i knappt en femtedel i fastigheten. De misstänkta greps för nästan 10 % av brotten av polisen medan de höll på att bryta sig in.

Till skillnad från de uppklarade brotten sker gripandet vid de brott med icke uppklarande beslut i större utsträckning i tidigare stadier i inbrottsprocessen.

Hur tid från larm till insats skall mätas är en mycket komplicerad fråga (se Pate m fl, 1976). I denna rapport används tidsrymden mellan brottsupptäckt och gripande av misstänkt gärningsman som mått.

Vanligen anges vid bostadsinbrott tiden för brottet med en intervall; den tidpunkt då brottet tidigast kan ha blivit begånget (i allmänhet när man lämnar lägenheten för dagen) och när det senast kan ha inträffat (oftast då man kommer hem och upptäcker vad som inträffat). Vid de tillfällen då man uppmärksammar ett pågående brott har man dock, som i dessa fall, en fixerad tidpunkt för brottet, vilken överensstämmer med tiden för brottsupptäckten.

Måttet kommer således att inbegripa tiden från upptäckten till den tid det tar att komma till telefonen, ringa polisen, informera den om situationen och lämna adressuppgift, polisen att larma en radiopatrull, ge dem nödvändiga upplysningar, patrullen att ta sig till platsen, sätta sig in i situationen och därefter att agera, vilket slutligen resulterat i ett gripande av en misstänkt person.

I genomsnitt tog det drygt 20 min mellan upptäckt och gripande. Fördelningen över den förflutna tiden har dock en sådan karaktär att det finns en koncentrerad av fall där tidsrymden varit relativt kort, medan de med längre tider inte förekommit så ofta. Dessa få höga värden påverkar medelvärdet mycket starkt. Medianen, dvs det värde som delar materialet så att hälften av fallen har ett lägre och hälften ett högre värde, ger därför en bättre uppfattning om fördelningen. Detta värde uppgår till ca 10 min. Typvärdet, vilket är det mest förekommande värdet, är 5 min.

Tabell 2.4 Tid i minuter mellan upptäckt och gripande vid brott där den misstänkte gripits på bar gärning eller flyende fot. %

klass minuter	samtliga brott	uppklarande beslut	icke uppklarande beslut
1— 5	32,1	35,0	(25,0)
5—10	21,4	17,5	(31,3)
10—15	10,7	10,0	(12,5)
15—20	12,5	12,5	(12,5)
20—30	7,1	5,0	(12,5)
30—60	7,1	10,0	—
60—	8,9	10,0	(6,3)
summa	99,8 (56)	100 (40)	100,1 (16)
medelvärde min	23,3	23,1	24,0
median min	9,2	9,3	7,2

Någon mer markant skillnad avseende tidsrymd mellan upptäckt av brottet och gripande av misstänkt gärningsman för brott med uppklarande resp icke uppklarande beslut uppvisas inte.

I ett hänseende föreligger dock en klar skillnad mellan dessa brott. Vid de uppklarande brotten har den misstänkte personen oftare påträffats med stöldgods än vid brotten med icke uppklarande beslut.

Tabell 2.5. Innehav av stöldgods vid gripandet vid brott där den misstänkte gripits på bar gärning eller flyende fot. %

	samtliga brott	brott med uppklarande beslut	brott med icke uppklarande beslut
med gods	35,7	47,5	(6,3)
utan	64,3	52,5	(93,8)
summa	100 (56)	100 (40)	100,1 (16)

$\chi^2 = 8,46$ df = 1 p < 0,01

Den misstänkte har anträffats med gods vid gripandet i knappt hälften av fallen vid de uppklarade brotten, medan motsvarande enbart gäller i ett fall för de med icke uppklarande beslut. Det rör sig om en individ som tagit sig in i en lägenhet han tidigare bott i för att hämta några tillhörigheter.

Det samlade intrycket är att man fattat beslutet brott ej styrkt för flertalet av brotten med icke uppklarande beslut eftersom det ofta har förelegat

oklarheter beträffande uppsåtet. Några misstänkta har t ex uppgivit att deras avsikt var att ta sig in i bostaden för att sova. I anmärkningsvärt stor utsträckning har det förekommit anteckningar om att de som blivit misstänkta för dessa brott med icke uppklarande beslut varit utrustade med stora skruvmejslar eller dylika verktyg.

2.5.2 *Uppmärksammade under pågående brott – gripna senare*

I dessa fall rör det sig om dagar som förflutit mellan brott och gripande. Fallen kännetecknas av att vittnen gjort iakttagelser i samband med brotten. Polisen har sedan haft dessa upplysningar som vägledning vid utredandet av de aktuella brotten. Inte sällan har gripandet av de misstänkta skett vid begåendet av andra brott.

Av samtliga i urvalet ingående tretton fall av denna karaktär har tio lett till brottsuppklarande beslut, medan således resten, tre, resulterat i icke uppklarande beslut.

Bland de uppklarade fallen har vittnen noterat bilnummer i tre fall. Till denna information kommer vittnesuppgifter beträffande de misstänkta. För de resterande sju brotten har vittnen givit beskrivningar av gärningsmännen. Genom fotokonfrontation har vittnen pekat ut misstänkta personen i två fall. Beträffande tre brott har man klarat upp dessa genom en kombination av vittnesuppgifter angående personer som observerats i samband med brotten och gods som polisen funnit hos dessa personer, härrörande från de aktuella inbrotten. Utredningsmännen har i dessa fall tydligen lagt pussel med den tillgängliga informationen. I de övriga två fallen framgår förloppet inte riktigt klart.

För brotten med icke uppklarande beslut har beträffande ett brott en misstänkt, som sedermera befanns vara oskyldig, utpekats vid fotokonfrontation. I de båda övriga fallen har, såvitt det går att fastställa, misstanken inte gått att styrka. En har uppmärksammats i samband med pågående inbrott och vittnen har givit en beskrivning av denne, och i det andra fallet har polisen gått efter ett bilnummer.

2.5.3. *Namn angivet vid anmälningstillfället*

Vid dessa nio fall har inte någon av de misstänkta observerats vid brotten, men målsägarna har vid anmälningstillfället namngivit en misstänkt person. Det framgår att målsägarna har haft någon form av speciell kunskap om den misstänkte, han kan t ex ha gjort sig skyldig till inbrott tidigare, vilket gjort att de fattat misstanke mot personen i fråga. Ett exempel är en som arbetar inom narkomanvården och som givit nattlogi åt en f d klient. Vårdaren misstänker denne då han kommer hem och finner att han varit utsatt för ett inbrott. I två fall rör det sig om son resp fosterson som anges av modern. För tre av de uppklarade brotten framgår det bara att målsägaren känner den misstänkte sedan tidigare.

För de tre brotten med icke uppklarande beslut verkar i två fall konfliktfyllda relationer ligga bakom, och i det tredje har misstankarna riktats mot en i fastigheten boende narkomans fästman. I ingetdera fallet har man lyckats styrka misstankarna.

2.5.4 Information efter brottstillfället

I elva fall har någon, vid några tillfällen målsägare, gjort iakttagelser efter brottstillfället, vilket resulterat i att polisen kunnat rikta misstankarna mot en speciell person. För samtliga fall gäller att man hos dessa personer påträffat gods som härstammar från bostadsinbrott. I de flesta fallen är det just hanteringen av stöldgodset som påkallat uppmärksamheten.

Av de fem brotten med uppklarande beslut har de misstänkta i två fall försökt ta ut pengar från spärrade bankböcker. Uppmärksamma kassörer har kallat på polis. Man kan notera att bedrägeriförsöken skett dagen efter resp inbrott där bankboken stulits. I de resterande tre fallen har vittnen sett individer som handskats med diverse objekt under misstänkta omständigheter och med anledning av detta larmat polisen.

För tre av de sex brotten med icke uppklarande beslut har vittnen kallat på polis då de observerat personer under pågående brott (andra än de i detta sammanhang aktuella brotten). Hos dessa personer har man vid närmare kontroll funnit föremål, som visat sig vara stulna vid bostadsinbrott. Det har dock inte gått att styrka att det är dessa individer som begått inbrotten. Detta gäller för övrigt de övriga tre brotten, där man även haft gods att utgå från. I dessa tre fall har de misstänkta iakttagits med misstänkt stulna objekt.

2.5.5 Polisinitierade – via gods

Under i första hand rutinpatrullering har polisen gjort observationer, vilket fått dem att närmare kontrollera vissa personer. För samtliga dessa i urvalet ingående fjorton brott har misstanken grundats på gods som påträffats i de misstänkta förvar och som härletts till inbrott.

Genom kontroll av bilar har man i hälften (5) av de tio uppklarade brotten funnit misstänkta objekt. Granskningen av bilen har initierats då den t ex visat sig vara obeskattad, stulen eller på grund av att den på något sätt blivit igenkänd som »busbil«. I tre fall har man vid sk tillhållskontroller påträffat individer med gods, och för två av de sedan uppklarade brotten har personer påträffats till fots, innehavande misstänkta objekt. En av dessa var för övrigt så berusad att det var aktuellt med ett LOB-omhändertagande.

Misstanken har för tre av de fyra fall som resulterat i icke uppklarande beslut haft sitt ursprung i gods som påträffats i bilar. De misstänkta har dock t ex hävdats att »några polare« fått skjuts och då lämnat kvar föremålen. I det fjärde fallet uppger en vid en tillhållskontroll påträffad rym-

ling från en kriminalvårdsanstalt, att han ombetts ta hand om föremålen åt en »polare på stan« och lämna in dem till polisens hittogodsavdelning. Miss-tankarna om att det är dessa personer som begått inbrotten har inte gått att styrka.

2.5.6 Polisinitierade – via fingeravtryck

De tolv fall i urvalet där misstanken grundat sig på ett fingeravtryck har samtliga resulterat i uppklarande beslut.

Vid de fullbordade bostadsinbrotten utförs regelmässigt brottsplatsundersökning. Bl a strävar man efter att säkra spår i form av fingeravtryck. Dessa kan vara sökbara eller identifierbara. Med ledning av sökbara fingeravtryck kan man få fram namnuppgifter på personen som avsatt avtrycken. Förutsättningen är dock att de aktuella fingeravtrycken återfinns i polisens register. Om ett fingeravtryck är identifierbart måste man ha en misstänkt person som avtrycket kan matchas till.

I flera fall har avtrycken sannolikt varit sökbara. Detta framgår av att personerna anhållits i sin frånyaro. Beträffande andra fall har man t ex redan haft en misstänkt person, varför det i dessa situationer kan ha räckt med identifierbara avtryck.

I dessa sammanhang räknas fingeravtryck som bindande bevis eller som starka indicier. Trots detta har en del nekat. De säger sig t ex inte kunna förstå hur avtrycken har hamnat i lägenheten som varit utsatt för inbrott. Det anses inte av utredningsmännen som ett tecken på någon större klyftighet att neka till ett fingeravtryck.

Det skall påpekas att praxis vid utredningsarbetet resulterar i att den tekniska bevisningens roll undervärderas. Man har t ex i en utredning en misstänkt gärningsman, vilken dock nekar. Från tekniska roteln får man underhandsbesked om att på brottsplatsen säkrade fingeravtryck överensstämmer med den misstänktes. Då detta meddelas denne faller han till föga och erkänner. Personalen på tekniska roteln behöver då inte utfärda ett sakkunnigutlåtande. I förhörsprotokollet framgår bara att den misstänkte nu erkänner brottet. I brottsutredningen kommer det således inte att framgå att den tekniska bevisningen kan ha varit avgörande för utgången av fallet.

2.5.7 Annat

Åtta av brotten har inte gått att klassificera efter det uppställda schemat. De har antingen varit udda eller så har informationen inte varit helt klar.

Av de sex uppklarade brotten har i ett fall en individ ringt polisen och begärt att få bli hämtad. I ett annat fall kan det möjligen röra sig om ett »spontanerkännande«. Denne individ har, liksom två av de andra misstänkta, varit aktuell för utredningar om andra brott. Exakt hur misstanken kommit att riktas mot dem är oklart. I de övriga två fallen kan det vara så att polisen fått upplysning om namn från målsägarna.

För de två fallen med icke uppklarande beslut har polisen på något sätt funnit föremål, i ett fall en nyckel, som knutits till lägenheter som haft inbrott. Det förefaller som om polisen i samband med utredning av andra brott träffat på dessa föremål.

2.5.8. Summering

Följande bild framträder när resultatet fogas samman. I nästan tre fjärdedelar av fallen har den information som gjort att polisen kunnat rikta misstanken mot en speciell person kommit från någon representant för allmänheten. Genom eget agerande har polisen stått för drygt 20 % av fallen. Polisen har således i hög grad varit beroende av upplysningar från »den stora detektiven allmänheten». Informationen har för något mer än 60 % av brotten framkommit vid brottstillfället och för 30 % efter det att brottet ägt rum.

Tabell 2.6 Faktorer på vilka misstanken mot de för brotten misstänkta grundar sig. %

		allt	uppklarande	icke upp-	
		brott	brott	klarande brott	
Information från vittnen/målsägare	vid brottstillfället	gripen bar gärning/flyende fot	45,5	44,9	47,1
		gripen efter brottstillfället	10,6	11,2	8,8
		namnuppgift på misstänkt	7,3	6,7	8,8
		efter brottstillfället	8,9	5,6	17,6
		63,4	62,8	64,7	
		72,3	68,4	82,3	
Polisinitierade		via gods	11,4	11,4	11,8
		fingeravtryck	9,8	13,5	—
		annat	6,5	6,8	5,9
		summa	100	100	100
		(123)	(89)	(34)	

Förutom de fall där polisen haft fingeravtryck, visas inga mer påtagliga skillnader mellan uppklarade brott och sådana fall som resulterat i icke uppklarande beslut. De ledtrådar som polisen får från vittnen och målsägare synes således vara av mycket stor betydelse vid uppkvaringen av bostadsinbrott.

2.5.9 Tidsaspekten

En viktig fråga vid uppklarandet av brott rör tiden. Som tidigare påpekats anges ofta tiden för brottet med ett intervall, där den senare tidsangivelsen utgör tiden för upptäckten av att ett brott ägt rum. Från denna har man i typfallet möjlighet att agera. Med den information polisen har som ledning kan sedan en misstänkt gärningsman gripas, varefter en utredning sker. När denna är färdig fattas beslut i åtalsfrågan. I denna rapport används som mått den förflutna tiden mellan brottsupptäckt och gripande av misstänkt gärningsman.

Beträffande de brott där man gripit de misstänkta på bar gärning kan tiden räknas i minuter (se ovan). I de övriga fall rör det sig om tidsrymder på dagar, veckor eller ibland månader. Samma dag som brottet upptäcks har polisen dock för hälften av brotten gripit en misstänkt gärningsman. Inom en vecka har man i 70 % av fallen en misstänkt person. För ca 10 % av fallen överstiger tiden en månad.

Tabell 2.7 Tid i dagar mellan upptäckt av brott och gripande av misstänkt gärningsman. %

klass dagar	samtliga brott	uppklarande beslut	icke uppklarande beslut
< 1	50,4	50,6	50,0
1	12,2	11,2	14,7
2—7	7,3	7,9	5,9
8—14	6,5	6,7	5,9
15—30	7,3	5,6	11,8
31—60	6,5	7,9	2,9
61—	4,9	4,5	5,9
okänt	4,9	4,5	5,9
summa	100	100	100
	(123)	(89)	(34)
medelvärde dagar	22,8	24,4	18,6

I tidshänseende redovisas inga påtagliga skillnader mellan brotten med uppklarande resp icke uppklarande beslut. Om man bortser från de brott där en misstänkt person grips samma dag, redovisas ett något högre medelvärde för de uppklarade brotten än för de med icke uppklarande beslut. En kategori redovisar dock i samtliga fall uppklarande beslut; polisinitierade via fingeravtryck. Exkluderas dessa blir medelvärdet nästan samma (19,8 dagar) som det för brotten med icke uppklarande beslut.

Av de uppklarade brotten har man således i hälften av fallen gripit gärningsmannen samma dag. För tre fjärdedelar av de uppklarade bostadsinbrotten har brottslingen gripits inom två veckor. En tid överstigande en

månad mellan upptäckt av brottet och gripande redovisas för ca 14 % av dessa brott.

2.5.10 Förekomst av stöldgods hos de misstänkta

I vissa fall har innehav av misstänkt stöldgods utgjort grunden för misstanken. Man har t ex observerat en person innehavande föremål, som vid en närmare kontroll visat sig härstamma från ett bostadsinbrott. Även i fall där misstanken haft andra grunder har dock stöldgods ofta funnits med i bilden. Vid knappt hälften av brotten har hos de misstänkta – på ett eller annat sätt – gods återfunnits. Stöldgodset kan ha påträffats i en bil i vilken den misstänkte färdats, han kan ha anträffats bärande på det eller polisen kan ha funnit det i en bostad där den misstänkte vistats. Även beträffande godset är polisen beroende av målsägarna. Genom att ge goda beskrivningar av stöldgodset ger de polisen möjlighet att knyta detta till ett visst inbrott.

Tabell 2.8 Förekomst av stöldgods hos de misstänkta. %

	samtliga brott	uppklarande beslut	icke uppklarande beslut
med gods	46,3	48,3	41,2
utan gods	53,7	51,7	58,8
summa	100	100	100
	(123)	(89)	(34)
		$\chi^2 = 0,51$ df = 1	p > 0,05

Gods förekommer i något större omfattning vid de upklarade brotten, än vid de med icke uppklarande beslut. Skillnaden är dock inte statistiskt säkerställd. Det förhållandet att man påträffat gods, vilket kan härledas till ett specifikt inbrott, räcker inte för att binda den misstänkte till brottet. Man måste ha något mer för att underbygga misstanken om den misstänkte personen nekar. Dessa personer kan dock komma att bli misstänkta för häleri.

2.5.11 Uppmärksammade i samband med andra brott

I nästan hälften av fallen har de misstänkta blivit uppmärksammade och gripna i samband med brottets begående. De resterande har således gripits vid senare tillfälle. I knappt hälften av dessa återstående fall har detta skett i samband med att de begått andra brott. Vid identitetskontroll har de t ex visat sig vara efterlysta just för att de varit misstänkta för något av de aktuella brotten. Inte sällan har de dessutom varit efterlysta då de rymt från någon anstalt. I andra fall har polisen funnit stöldgods i dessa individers förvar, vilket gjort att man misstänkt dem för att ha begått inbrotten från vilka godset härstammar.

Vid en dryg tredjedel av de nya brott som de uppmärksammats för, har det varit fråga om bostadsinbrott. Stölder ur och från bilar utgör även ett markant inslag, liksom trafikbrott. I två fall har inbrottstjuvar försökt sig på bedrägeri med bankböcker som de stulit vid bostadsinbrott.

Tabell 2.9 Gripna i samband med misstanke om annat brott. Exklusive de som gripits på bar gärning eller flyende fot. %

	samtliga brott	uppklarande beslut	icke uppklarande beslut
annat brott	44,8	38,8	(61,1)
övriga	55,2	61,2	(38,9)
summa	100 (67)	100 (49)	100 (18)
$\chi^2 = 2,08$ df = 1 p > 0,05 (korrigerat för låga förväntade värden)			

Andelen gripna vid annat brott är större för de fall som slutat i icke uppklarande beslut. Resultatet måste dock tolkas mot bakgrund av de få fallen (18), samt att skillnaden inte är statistiskt säkerställd.

Det är således en mycket hög andel, drygt 80 %, av de för brotten misstänkta som uppmärksammats och gripits i samband med pågående brottslig gärning (de brott som ingår i urvalet + andra).

2.6 Ur inbrottstjuvarnas synvinkel

Under den senaste tioårsperioden har uppklaringsprocenten sjunkit betydligt. Detta innebär att inbrottstjuvarna fått större möjlighet att gå fria för ett begånget bostadsinbrott. I slutet av sextioalet var chansen ungefär 1:7 att de skulle åka fast för ett inbrott, medan risken 10 år senare ligger vid ca 1:15. År 1977, det år som undersökningen avser, var oddsen speciellt gynnsamma för inbrottstjuvarna. Chansen var nästan 1:20 att de skulle bli bundna till ett begånget inbrott.

Detta innebär att genomsnittligt, försöken inräknade, de bestulit offren för värden på 120 000 kr och att de torde ha gjort en förtjänst på ca 20 000–30 000 kr för varje brott som de åkt fast för (se Knutsson, 1979:32–34). Det har i en doktorsavhandling hävdats att brott inte lönar sig (Tham, 1979). I beaktande av att inkomsten är skattefri och att insatsen i tid inte torde vara allt för omfattande, kan i varje fall inte timpenningen för inbrottstjuvarna betecknas som låg. Räkna man med 4 timmar för ett bostadsinbrott inklusive transporter och försäljning av stöldgodset, uppgick förtjänsten uppskattningsvis i genomsnitt till 250–400 kr/timmen (skattefritt).

Om man inte ägnat frågan om hur brott klaras upp något större intresse

bland kriminologer, har man varit desto mer intresserad av frågan om differentiella upptäcktsrisker. Man hävdar således att det finns vissa egenskaper hos en del brottslingar som gör att just de blir kända, medan andra går fria. En sådan faktor skulle socialgruppsstillhörighet vara. Brottslingar ur lägre socialgrupp antas löpa större risk att åka fast än brottslingar ur högre socialgrupp (se t ex Chambliss & Seidman, 1969).

Resonemangen omkring denna föreställning kännetecknas dock vanligen av en viss grumlighet. Det framgår t ex ofta inte om man talar om ett visst slags brott, dvs för samma slags brott skulle individer från olika socialgrupper ha olika sannolikheter att bli kända, eller om man talar om olika slags brott, d v s brott som begås av individer ur en socialgrupp skulle ha annan sannolikhet att bli upplklarade än brott som begås av individer ur en annan socialgrupp.

I det senare fallet syftar man vanligen på de slags brott som brukar kallas manschettbrott, ekonomiska brott eller moderna brott, vilka företrädesvis begås av högstatuspersoner, och s k traditionella brott med gärningsmän ur lägre socialgrupp. Frågan om socialgruppsbetingade upptäcktsrisker mellan dessa brott ligger dock utanför framställningens ram. Dessutom torde avsaknaden av undersökningar i det närmaste vara total.

Beträffande situationen med ett viss slags brott (de s k traditionella), visar forskningsresultaten att det är frekvensen och allvarlighetsgraden av de begångna brotten som bäst förklarar om man är känd av polisen eller inte (för en summering av resultat se t ex Knutsson, 1977:65-75). Något förenklat kan det uttryckas: Ju fler brott man begått, desto större sannolikhet att vara känd, oberoende av socialgruppsstillhörigheten. Dessa undersökningar gäller vanligen ungdomar. För äldre individer saknas i stort sett undersökningar.

För denna studie finns information om inbrottstjuvarnas sociala status inte tillgänglig. Även om sådan information fanns vore problemet inte löst. För besvarandet av frågan krävs en jämförelse med socialgruppsstillhörigheten för inbrottstjuvar som inte skulle vara kända av polisen.

Den sociala selektionen förmodas dock enligt vissa föreställningar (se t ex Rosendahl & Thorsson, 1975:67-72) ske genom: (1) polisens sätt att disponera sina resurser, (2) målsägare/vittnen är mindre benägna att polisanmäla påträffade brottslingar från högre socialgrupp, och (3) att polisen underlåter att ingripa mot misstänkta högstatusbrottslingar.

Vad gäller den första föreställningen så antas brottslingarna ur lägre socialgrupp löpa större risk, då polisen företrädesvis skulle sätta in sina resurser i områden befolkade av individer med lägre socialgruppsstillhörighet (jfr avsnitt 1.3 ovan).

Uppklaringen av bostadsinbrotten sker dock primärt reaktivt. Det är således främst genom vittnen och målsägare som uppkvaringen av dessa brott sker. Det intressanta är således inte var brottslingen bor, utan var inbrotten sker. Den s k Kansas City-studien visar att gripandefrekvensen verkar vara

okänslig även för påtagliga skillnader i nivå av polisiär patrullering (Kelling m fl, 1974). Inom parentes kan nämnas att variationerna i andelen uppklarade brott är mycket liten mellan vaktområdet i Stockholm. Södermalm hade t ex samma uppklaringsprocent som Östermalm. Det är således tveksamt om någon selektion skulle kunna ske på detta sätt.

De båda övriga föreställningarna förutsätter dels att det finns tecken som entydigt skulle särskilja inbrottstjuvar med olika social status, dels att det sker överväganden av denna art i dessa situationer. Jag har mycket svårt att tänka mig både att sådana tecken finns, och att det i dessa stressiga akuta situationer finns utrymme för sådana överväganden. Personligen har jag således svårt att föreställa mig att det beträffande detta brott kan förekomma en social selektion. Det kan naturligtvis finnas fall där målsägare inte vill föra talan, beroende på att de har, eller haft, någon relation till gärningsmannen. Den avgörande faktorn i dessa fall är dock inte social status utan social distans.

Man kan dessutom fråga sig om inbrottstjuvar med högre socialgruppsstillhörighet verkligen existerar. De som begår dessa slags brott mer vanemässigt kommer, i de fall de inte initialt haft en låg social status, som en följd av sin asociala livsföring i allmänhet att själva förvärva en låg social status. Jämförelsen måste således ske med den socialgruppsstillhörighet som är brottslingens egen och inte hans utgångsstatus, vilken är den han erhållit från sitt hem.

En annan möjlighet att diskutera frågan om differentiella upptäcktsrisker är att utgå från de olika sätten på vilka brotten klaras upp.

Sett ur inbrottstjuvarnas synvinkel var största riskmomentet vid brottets begående. Chansen att 1977 bli tagen på bar gärning kan skattas till 1:40. Lyckades de genomföra inbrottet var risken ca 1:30 att de skulle åka fast senare. För de olika sätten varierade riskerna mellan ca 1:100–1:300 enligt följande:

gripen bar gärning/flyende fot	1:40
genom fingeravtryck	1:130
uppmärksammade av vittnen/målsägare under pågående brott – gripna senare	1:160
påträffad av polisen med stöldgods	1:160
namnuppgift från målsägare	1:250
uppmärksammas efter brottstillfället av vittnen/målsägare	1:290
(annat	1:250)

Risken att åka fast för ett kvarlämnat fingeravtryck var t ex ca 1:130 och ca 1:100 att åka fast genom att påträffas med stöldgods (kategori 4 och 6).

I tiden löpte inbrottstjuvarna störst risk samma dag som bostadsinbrottet begicks. Den var ca 1:35. Därefter minskade risken. De var i tid efter brottets begående som följer:

dagen för brottet	1:35
en dag – en vecka efter brottet	1:90
en vecka – en månad efter brottet	1:140
efter en månad	1:140

Hade man inte gripit gärningsmannen inom en månad var chansen ca 1:140 att man sedan skulle få fast honom.

Med utgångspunkt från det mest förekommande sättet att åka fast, tagen på bar gärning; vilka möjligheter har inbrottstjuvarna att hålla kontroll över den situationen? Personligen tror jag den är mycket liten. Grannar och bostadsinnehavare kommer hem, de ger sig inte tillkänna vid kontroll, eftersom de inte väntar besök etc.

Det finns dock en riskfaktor för inbrottstjuvarna (som de själva kan manipulera) och den gäller vanan att förbereda sig inför brottet genom att förtära alkohol. En alltför stor dos försämrar deras uppfattnings- och bedömningsförmåga. Det är inte ovanligt att den misstänkte vid förhör uppger att han varken kan erkänna eller neka till brottet, eftersom han vid brottstillfället var så berusad att han inte minns vad han gjort. Ibland följer tillägget – »men eftersom vittnen sett mig är det väl så«. Drogmissbruket är dock mest utbrett bland de mest brottsaktiva brottslingarna.

Den rimligaste tolkningen är enligt min uppfattning att risken att åka fast är en funktion av brottsintensiteten (se även Persson, 1976:534–536). Även om en inbrottstjuv har stor chans att gå fri för ett visst begånget inbrott, kommer han, om han är någorlunda aktiv, förr eller senare att åka fast.

3 AVSLUTANDE KOMMENTAR

Majoriteten av de upplärade brotten klarades upp genom den information som vittnen och målsägare gav polisen. I de flesta fallen har ordningspolisen stått för gripandet av de misstänkta personerna. Polisen har vanligen kallats av någon representant för allmänheten som uppmärksammat ett pågående brott (det som ingår i undersökningen eller något annat brott). Detta skedde i ca 80 % av fallen. Polisen har således huvudsakligen fungerat som en reaktiv organisation. I stort sett är det ordningspolisen som försett kriminalpolisen med utgångsmaterialet för brottsutredningarna. I den meningen kan man säga att den brottsutredande polisen fungerat reaktivt visavi ordningspolisen.

Resultatet av undersökningen ger inte stöd för den inledningsvis redovisade uppfattningen om en direkt relation mellan polisinsatser och upplärade brott. Det går snarare i linje med de resultat som de mer empiriskt orienterade forskarna lagt fram. Det tycks vara ett komplicerat samspel mellan allmänhet, ordningspolis och kriminalpolis som ligger bakom upplärandet av brott.

Man har ofta använt uppklaringsprocenten som ett mått på polisens effektivitet. Den sedan 1960-talet minskade andelen uppklarade brott skulle således vara ett tecken på bristande effektivitet hos polisen. Det kan dock diskuteras om detta är ett rimligt mått (se Skolnick, 1966:167–181).

Under de senaste 15 åren har antalet anmälda bostadsinbrott ökat mycket starkt. Det finns goda skäl som talar för att detta speglar en reell ökning av denna typ av brott. Denna utveckling beror sannolikt på att gärningsmannakretsen vidgats, samtidigt som gärningsmännen blivit mer brottsaktiva. En mycket väsentlig faktor bakom denna utveckling torde vara det ökade drogmissbruket i samhället, och främst då narkotikamissbruket.

Uppklaringsprocenten har som förut nämnts sjunkit under denna period. Antalet uppklarade brott i absoluta tal uppvisar dock ingen minskning. Mängden anmälda brott utgör ett grovt mått på kriminalpolisens arbetsbelastning. Antalet uppklarade brott kan sägas vara ett produktivetsmått. Sättes de anmälda resp uppklarade brotten i relation till antalet tilldelade

brott/utredningsman

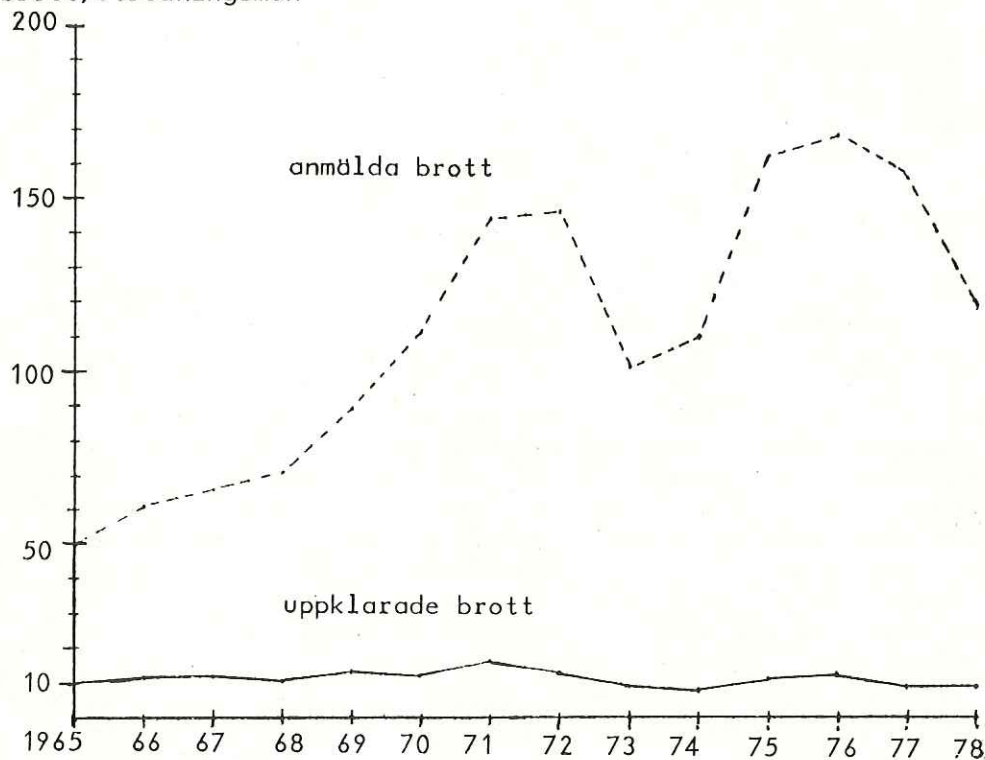

Diagram 2. Antal anmälda resp uppklarade brott per utredningsman 1965–1978.

utredningsmannatjänster vid inbrottsroteln, framkommer att antal anmälda brott per utredningsman i stort sett tredubblats mellan 1965 och 1978; från 50 till ca 150. Antalet uppklarade brott per utredningsman visar visserligen vissa fluktuationer, men varken en ökande eller sjunkande trend (se diagram 2 och tabell II i bilagan).

Observera att talen bygger på antalet tjänster som tilldelats inbrottsroteln. I realiteten har antalet verksamma utredningsmän p g a vakanser, ledighet och utbildning varit betydligt färre. Vakansläget har dessutom försämrats över tid. Till detta kommer arbetstidsförkortningen. Detta skulle innebära att resurserna, trots fler tilldelade tjänster, i själva verket möjligen varit konstanta eller t. o m minskat. Under denna period har således enligt dessa grova mått arbetsbelastningen ökat betydligt, medan produktiviteten varit relativt konstant.

Detta resultat med en över tid sjunkande uppklaringsprocent och tämligen konstant relation mellan uppklarade brott per utredningsman, är något förvånansvärt. Den gängse uppfattningen bland mer empiriskt orienterade forskare har varit att polisen i stort sett klarar upp de brott som »klarar upp sig själva«. D v s utslagsgivande för om ett brott kommer att klaras upp eller inte, är den information som utredningsmännen initialt har att arbeta med. Resultatet av denna undersökning motsäger inte denna uppfattning. Under antagandet att andelen »självuppklarande« brott är någorlunda konstant, borde också uppklaringsprocenten vara relativt stabil, även vid förändringar av brottsligheten. Uppklaringsprocenten skulle således enligt denna uppfattning vara relativt oberoende av polisens resurser.

En möjlighet är dock att andelen »självuppklarande« brott i själva verket inte är konstant, utan att den minskat över tid. Förändringen av brottslingsklientelet borde dock leda till ett motsatt resultat. De »gamla hederliga inbrottstjuvarna« torde utgöra ett allt mindre inslag bland brottslingarna, och har ersatts av en växande grupp inbrottstjuvar där narkotikamissbruk ofta ingår som ett väsentligt inslag i bilden. Brottslingarna skulle således i högre utsträckning utgöras av svårt nedgångna individer, som har ett mer eller mindre konstant behov av pengar. De försöker komma över dem på enklast möjliga sätt genom »snabba bryt«, vilka ofta begås i mer eller mindre omtöcknade tillstånd.

Det kan även vara så att andelen »självuppklarande« brott visserligen varit konstant, men att polisens möjligheter att svara upp på dessa minskat. Ordningspolisen skulle enligt denna tankegång i mindre utsträckning kunna ingripa mot de misstänkta gärningsmän som utpekats av vittnen och målsägare. Olika forskningsresultat har dock visat att den största mängden tid vid patrullering ägnas åt rutinpatrullering. Det måste således röra sig om mycket påtagliga förändringar i arbetsbelastningen innan denna faktor kan göra sig gällande.

Möjligen har åklagarpraxis förändrats över tid. Om åklagarna kräver

»mer« för att de skall anse en gärningsman som bunden till ett brott, innebär det att andelen brott med beslutet brott ej styrkt ökar, vilket ger som resultat en ökning av andelen brott med icke brottsupplärande beslut. En sådan tänkbar utveckling kan dock inte förklara speciellt mycket. Även om alla brott med beslutet brott ej styrkt i stället erhållit ett brottsupplärande beslut, skulle detta år 1977 t ex bara leda till en ökning av upplärandeprocenten med ca 1,5 %, d v s från ca 5 % till ca 6,5 %.

Den enligt min mening troligaste förklaringen finns huvudsakligen att söka i förändrade arbetsvillkor för utredningsmännen. Enligt denna hypotes hade utredningsmännen förut färre gärningsmän att arbeta med. Dessa kunde de ägna mer tid åt, vilket resulterade i fler upplärande brott per misstänkt inbrottstjuv. Utvecklingen har lett till att brottsutredarna fått allt fler misstänkta personer för utredning. Dessa kan inte ägnas samma intresse. Per misstänkt person redovisas således färre brott. Om resonemanget är korrekt, förser ordningspolisen kriminalpolisen med misstänkta gärningsmän i en omfattning som samvarierar med antalet anmälda brott. De sätt på vilka inbrottstjuvarna åker fast har således inte förändrats med tiden. Utredningskapaciteten har dock varit mer eller mindre konstant, varför man inte har möjlighet att lägga ned lika mycket tid på varje individ när dessa blir fler. Utvecklingen skulle således ha lett till att den utredande polisen kommit att verka på ett allt mer reaktivt sätt. De har bara möjlighet att utreda de mest uppenbara brotten.

Resultat som skulle stödja hypotesen är sammanfattningsvis: (1) utredningsmännen handhar fler misstänkta gärningsmän, (2) för varje gärningsman redovisas färre brott och (3) inslaget av »självupplärande« brott har ökat bland de upplärande brotten, i synnerhet kategorin gripen på bar gärning.

Om hypotesen är korrekt, innebär detta att de aktiva inbrottstjuvarna blir kända i samma utsträckning som förut. En mothypotes är att inbrottstjuvarna nu i själva verket har större möjlighet att begå brott utan att bli upptäckta.

Denna frågeställning är mycket central. Förhåller det sig så att den förstnämnda hypotesen är riktig, innebär en höjd upplärandeprocent visserligen att fler brott klaras upp, men inte att fler gärningsmän blir kända. Enligt mothypotesen skulle en höjd upplärandeprocent leda till att fler okända inbrottstjuvar uppdagas.

Konsekvenserna i det förstnämnda fallet skulle i första hand ligga på målsägarsidan. Det är möjligt att fler av offren skulle bli mer tillfredsställda med polisens insatser. Dock är majoriteten av offren nöjda med polisen, trots den rådande låga upplärandeprocenten (Knutsson, 1979:44). Målsägarnas möjligheter att ställa skadeståndskrav skulle även förbättras. Det kan diskuteras om det senare verkligen skulle innebära en förbättring. Som bekant är det svårt att klippa redan skalliga. Det är också tveksamt om

offer i större utsträckning skulle få tillbaka sina tillhörigheter. Stöldgodset har vanligen snabbt skingrats och blivit omsatt i kontanter och droger.

Är mothypotesen riktig, leder en höjd uppklaringsprocent dels till de ovan redovisade effekterna, dels till att samhället ges möjlighet att göra fler rehabiliterande och/eller neutraliserande insatser i form av frivård, fängelsebehandling etc för fler gärningsmän.

Resonemanget bygger på antagandet att uppklaringsprocenten går att höja. Om den första hypotesen är riktig, skulle en förstärkning av utredningsresurserna kunna resultera i en större andel uppklarade brott. Är mothypotesen däremot korrekt, är det oklart vilka åtgärder som skulle kunna ge en höjd uppklaringsprocent. Vilken hypotes som än är riktig, visar denna undersökning att det är av mycket stor vikt att polisen tar tillvara all den information som vittnen och målsägare ger och att denna information förs vidare mellan olika enheter inom polisen.

Man har ibland gjort gällande att den låga uppklaringsprocenten utgör ett allvarligt kriminalpolitiskt problem. Det kan diskuteras om inte samhällets väl dokumenterade oförmåga (se t ex Kühlhorn, 1979; Persson, 1977) att med rådande åtgärds politik komma tillrätta med de personer som begått såväl de uppklarade, som en majoritet av de icke uppklarade brotten, är ett viktigare problem. Systemet fungerar i stor utsträckning efter »revolving door» principen. Det måste vara mycket demoraliserande för polisen att med korta intervaller få in samma personer för nya utredningar. Att genomföra förändringar som skulle rätta till detta är förenat med stora svårigheter. Frågan är dock om samhället i längden kan fortsätta med den ineffektiva åtgärds politik som nu tillämpas.

Johannes Knutsson

Tabell I. Anmälda och uppklarade bostadsinbrott i Stockholm 1965—1978
(SCB:s kod 0824).

	anmälda brott	uppklarade brott anmälda samma år	% av anmälda brott	uppklarade brott anmälda samma år eller tidigare	% av anmälda brott
1965	1 499	—	—	264	17,6
66	1 823	251	13,8	329	18,0
67	2 100	311	14,8	376	17,9
68	2 280	323	14,2	339	14,9
69	2 863	319	11,1	438	15,3
1970	3 569	320	8,9	409	11,4
71	4 473	371	8,3	504	11,3
72	4 809	271	5,6	424	8,8
73	3 538	261	7,4	324	9,2
74	3 851	240	6,3	297	7,7
1975	5 848	359	6,1	414	7,1
76	6 051	376	6,2	449	7,4
77	6 240	297	4,8	346	5,5
78	4 744	325	6,9	387	8,2

Tabell II. Antal utredningsmannatjänster vid inbrottsroteln i Stockholm samt
antal anmälda och uppklarade brott per utredningsman 1965—1978.

	antal utrednings- män	anmälda brott/ utr m	uppklarade brott anm samma år/ utr m	uppklarade brott/ utr m
1965	30	50	—	8,8
66	30	61	8,4	11,0
67	32	66	9,7	11,8
68	32	71	10,1	10,6
69	32	89	10,0	13,7
1970	32	112	10,0	12,8
71	31	144	12,0	16,3
72	33	146	8,2	12,8
73	35	101	7,5	9,3
74	35	110	6,7	8,5
1975	36	162	10,0	11,5
76	36	168	10,4	12,5
77	40	156	7,4	8,7
78	40	119	8,1	9,7

REFERENSER

- Chambliss, W. 1969: *Crime and the Legal Process*. New York. Mc Graw Hill.
- Chambliss, W. & R. Seidman 1971: *Law, Order and Power*. Massachusetts, Addison - Wesley.
- Greenwood, P. & R. Petersilia 1975: »*The Criminal Investigation Process*« Volume I: *Summary and Policy Implications*. I; The Criminal Investigation Process: A Dialogue on Research Findings. National Institute of Law Enforcement and Criminal Justice. LEAA. United States Department of Justice.
- Hauge, R. 1979: »*Police and the Public: three Norwegian Investigations*.« I: Knutsson, J.; E. Kühlhorn & A. Reiss: *Police and the Social Order*. The National Swedish Council for Crime Prevention. Report No. 6 s. 132—148.
- Kelling, G., T. Pate, D. Dieckman & C. Brown 1975: *The Kansas City Preventive Patrol Experiment*. Washington D.C. The Police Foundation.
- Knutsson, J. 1977: *Stämplingsteori — en kritisk granskning*. Brå rapport 1977:1. Brottsförebyggande rådet. Liber förlag.
- Knutsson, J. 1979: *Om bostadsinbrott — polisanmälda bostadsinbrott i Stockholm år 1977*. Stencil. Sociologiska institutionen. Stockholms Universitet.
- Kühlhorn, E. 1976: *Frihetsberövanden och polisen — en utvärdering av lagen om tillfälligt omhändertagande*. Brå rapport 1976:1. Brottsförebyggande rådet. Liber förlag.
- Kühlhorn, E. 1979: *Frivård och rehabilitering — en empirisk utvärdering av ett experiment inom kriminalvården*. Brå rapport 1979:3. Brottsförebyggande rådet. Liber förlag.
- Pate, T., A. Ferrara, R. Bowers & J. Lorence 1976: *Police Response Time — Its Determinants and Effects*. Washington D.C. Police Foundation.
- Persson, L. 1976: »*Inbrottstjuvar i Stockholm*«. I: *Svensk Juristtidning*, Sept. 1976 s. 327—341.
- Persson, L. 1977: *Klippkort på kriminalen*. Stencil. Sociologiska institutionen. Stockholms Universitet.
- Reiss, A. 1971: *The Police and the Public*. New Haven. Yale University Press.
- Rosendahl, L. & H. Thorsson 1975: *... dom andra kallas tjuvar*. Borås. Tidens förlag.
- Skolnick, J. 1966: *Justice Without Trial*. New York. Wiley & Sons.
- Tham, H. 1979: *Brottslighet och levnadsnivå*. Stockholm. Liber förlag.
- Wilson, J. 1969: *Varieties of Police Behaviour*. Harvard University Press.